

The Model of Political Education from the Perspective of Muslim and Non-Muslim Thinkers

Latif Sharifat¹, Aliasghar Mashinchi^{2*}, Abbas Ghaltash³, Seyed Ahmad Hashemi⁴

1. PhD Student, Department of Philosophy of Education, Lamard Branch, Islamic Azad University, Lamard, Iran
2. Assistant Professor, Department of Educational Sciences, Lamard Branch, Islamic Azad University, Lamard, Iran
3. Associate Professor, Department of Educational Sciences, Lamard Branch, Islamic Azad University, Lamard, Iran
4. Professor, Department of Educational Sciences, Lamard Branch, Islamic Azad University, Lamard, Iran

ABSTRACT

The purpose of this study is to present a model of political education from the perspective of both Muslim and non-Muslim thinkers, emphasizing the philosophical views of Martyr Morteza Motahari and John Dewey concerning political education. The research method is qualitative, employing deductive content analysis. Using a descriptive-interpretive approach, the study analyzes the philosophical foundations of political education. The statistical population of this research includes the content analysis of all books and resources written on the topic of political education. The sampling method is purposive sampling. To examine validity, the criterion of credibility was used, and for reliability, the criterion of dependability was employed. The results of open or initial coding of the political education ideas of Muslim philosophers indicate that 38 initial concepts were extracted through open coding. After determining the open codes and axial categories, selective coding was performed. The findings revealed that the ideas of Islamic philosophers regarding political education are based on epistemological political education, participatory orientation, Sharia-oriented education, justice-centeredness, and unity-centeredness. Furthermore, the results of open or initial coding of the political education ideas of non-Muslim philosophers show that 43 initial concepts were obtained through open coding. After identifying the open codes and axial categories, selective coding was conducted, demonstrating that the political education thoughts of non-Muslim philosophers are based on awareness-raising, voluntarism, and social orientation. Overall, referencing these results can serve as a significant and effective step in explaining a model of political education within the education system so that students are educated with a focus on political values.

Received: 12 May 2024

Accepted: 03 Aug 2024

Available Online: 07 Nov 2024

Keywords

Political Education, Social Education, Justice, Political Participation, Martyr Motahari

How to cite:

Sharifat, L., Mashinchi, A., Ghaltash, A., & Hashemi, S. A. (2024). The Model of Political Education from the Perspective of Muslim and Non-Muslim Thinkers. *Study and Innovation in Education and Development*, 4(2), 198-216.

* Corresponding Author:

Dr. Aliasghar Mashinchi

E-mail: mashinch56@gmail.com

© 2024 the authors. Published by Institute for Knowledge, Development, and Research.

This is an open access article under the terms of the [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) License.

EXTENDED ABSTRACT

INTRODUCTION

Political education, viewed as a socio-cultural initiative, necessitates appropriate conditions that empower individuals and society to engage actively, thereby deriving corresponding benefits (1). Political education has long attracted the attention of theorists, particularly political philosophers. Plato, in *The Republic*, emphasized the significance of instilling desirable political values and civic responsibilities in children and youth from an early age. His intricate educational methodology catered to the different societal classes, aiming at their holistic development, including physical education, to ensure that citizens contribute positively to the state (2). Aristotle, on the other hand, was a pioneer in exploring the relationship between governance structures and value systems, highlighting the potential dangers of unchecked individual influence on the state (3).

The Renaissance ushered in a power-centric approach to political education, exemplified by Machiavelli's teachings, where education served the rulers' ambitions. As societies evolved, the essence of political education expanded to encompass values like social justice, democratic participation, and religious adherence. In the Islamic perspective, political education holds both spiritual and civic dimensions. The Quran explicitly discourages blind adherence, emphasizing human will and informed choice, which shape all individual and societal aspects (3). This study examines the political education model through the lenses of two key philosophers: Martyr Morteza Motahari and John Dewey, exploring their foundational philosophies and their implications for educational practices.

METHODS AND MATERIALS

The study employed a qualitative research design based on deductive content analysis. Using a descriptive-interpretive approach, the research analyzed the philosophical foundations of political education from both Islamic and non-Islamic perspectives. The content analysis was drawn from primary and secondary resources, including books, articles, and academic papers authored by or about Motahari and Dewey. Purposive sampling was utilized, ensuring a focus on texts that directly addressed political education. The data collection process involved meticulous reading and open coding to extract initial concepts. Axial and selective coding followed, where the researchers grouped similar ideas into broader categories. The credibility and dependability of the research were ensured through rigorous validation methods, including peer debriefing and triangulation of data sources.

FINDINGS

The open coding of Islamic philosophers' views on political education yielded 38 initial concepts, which were categorized into five main themes: epistemological political education, participatory orientation, Sharia-compliant education, justice-centeredness, and unity-oriented education. These themes encapsulate Motahari's emphasis on human nature, free will, and the spiritual and societal responsibilities of individuals. For instance, Motahari posited that human nature, driven by an intrinsic God-seeking tendency, requires nurturing through a political education that promotes collective well-being and ethical governance. Furthermore, his model advocates for a governance structure that is inseparable from religious principles, emphasizing the unity between faith and politics, with a preference for an Islamic Republic framework. The concepts of independence, justice, and social harmony were highlighted as critical elements in shaping a politically aware and active society.

The analysis of non-Islamic philosophers, primarily Dewey, identified 43 initial concepts, organized into themes of awareness-raising, voluntarism, and social orientation. Dewey's model emphasizes democratic engagement, where individuals develop their potential through active participation in societal affairs. He championed the application of scientific reasoning to ethical dilemmas, advocating for a pragmatic and experience-based approach to values. Dewey's emphasis on social adaptability, respect for diversity, and collaborative problem-solving aligns with his vision of a society that evolves through collective learning and shared experiences. He argued that political education should empower individuals to think critically and act in ways that strengthen democratic institutions.

DISCUSSION AND CONCLUSION

The study's findings underscore the philosophical differences and commonalities between Motahari and Dewey. Motahari's perspective is deeply rooted in religious values, advocating for a God-centered approach to political education that aligns individual actions with divine will and social justice (20). His emphasis on spiritual freedom and moral responsibility highlights the role of religious institutions in shaping civic consciousness. Conversely, Dewey's approach is grounded in pragmatism and democratic ideals, emphasizing the importance of experiential learning and the continuous evolution of societal norms. He viewed democracy not merely as a political system but as a way of life that fosters mutual respect, cooperation, and the development of human potential.

Despite their philosophical divergences, both thinkers emphasize the transformative potential of political education. Motahari's model promotes the integration of faith and governance, ensuring that civic duties are imbued with ethical and spiritual significance (21). Dewey, on the other hand, advocates for a secular yet morally grounded approach, where individuals are encouraged to engage in social and political processes critically and responsibly. This alignment in promoting active citizenship, albeit through different means, offers valuable insights for educational policymakers.

The study concludes that incorporating the principles of both Motahari and Dewey into educational curricula can foster a well-rounded approach to political education. By balancing religious and secular values, educators can prepare students to navigate the complexities of contemporary society while upholding ethical standards and promoting democratic engagement. Future research should explore the practical applications of this integrated model in diverse educational settings, contributing to the development of politically conscious and socially responsible citizens.

الگوی تربیت سیاسی از دیدگاه اندیشمندان مسلمان و غیرمسلمان

لطیف شریفات^۱، علی اصغر ماشینیچی^{۲*}، عباس قلتاش^۳، سید احمد هاشمی^۴

۱. دانشجوی دکتری فلسفه تعلیم و تربیت، واحد لامرد، دانشگاه آزاد اسلامی، لامرد، ایران
۲. استادیار گروه علوم تربیتی، واحد لامرد، دانشگاه آزاد اسلامی، لامرد، ایران
۳. دانشیار گروه علوم تربیتی، واحد لامرد، دانشگاه آزاد اسلامی، لامرد، ایران
۴. استاد گروه علوم تربیتی، واحد لامرد، دانشگاه آزاد اسلامی، لامرد، ایران

چکیده

هدف از تدوین این پژوهش ارائه الگوی تربیت سیاسی از دیدگاه اندیشمندان مسلمان و غیرمسلمان است که با تاکید بر دیدگاه فلسفی شهید مطهری و جان دیویی در رابطه با تربیت سیاسی صورت گرفته است. روش تحقیق؛ کیفی از نوع تحلیل محتوای قیاسی است که با استفاده از رویکرد وصفی تفسیری به تحلیل مبانی فلسفی تربیت سیاسی پرداخته است. جامعه آماری در این پژوهش شامل تحلیل محتوای کلیه کتب و منابع نوشته شده پیرامون مبحث تربیت سیاسی است. روش نمونه گیری به صورت نمونه گیری هدفمند است. در این پژوهش برای بررسی روایی از معیار باورپذیری و برای پایایی، از معیار اطمینان پذیری استفاده شده است. نتایج حاصل از کدگذاری آزاد یا اولیه اندیشه‌های تربیت سیاسی فلاسفه مسلمان نشان می‌دهد که ۳۸ مفهوم اولیه با کدگذاری آزاد استخراج شده است. پس از تعیین کدهای باز و مقولات محوری در ادامه به کدگذاری گزینشی مبادرت شد. حاصل این کدگذاری نشان داد که اندیشه تربیت سیاسی فلاسفه اسلامی مبتنی بر تربیت سیاسی معرفت شناسانه، مشارکت محور، شریعت مدار، عدالت محور و اتحاد محور می‌باشد. در ادامه، نتایج حاصل از کدگذاری آزاد یا اولیه اندیشه‌های تربیت سیاسی فلاسفه غیرمسلمان نشان می‌دهد که ۴۳ مفهوم اولیه با کدگذاری آزاد به دست آمده است. پس از تعیین کدهای باز و مقولات محوری در ادامه به کدگذاری گزینشی مبادرت شد و مشخص گردید که اندیشه تربیت سیاسی فلاسفه غیرمسلمان مبتنی بر تربیت سیاسی آگاهی بخش، اراده‌گرا و جامعه‌گرا می‌باشد. در مجموع استناد به این نتایج می‌تواند به عنوان گامی مهم و اثربخش جهت تبیین الگوی تربیت سیاسی در نظام آموزش و پرورش باشد تا دانش آموزان با محوریت ارزش‌های سیاسی مورد تربیت قرار بگیرند.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۲/۲۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۵/۳۰

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۸/۱۷

واژگان کلیدی

تربیت سیاسی، تربیت اجتماعی، عدالت، مشارکت سیاسی، شهید مطهری

شیوه ارجاع دهی:

شریفات، لطیف، ماشینیچی، علی اصغر، قلتاش، عباس، و هاشمی، سید احمد. (۱۴۰۳). الگوی تربیت سیاسی از دیدگاه اندیشمندان مسلمان و غیرمسلمان. پژوهش و نوآوری در تربیت و توسعه، ۴(۲)، ۲۱۶-۱۹۸.

نویسنده مسئول:

دکتر علی اصغر ماشینیچی

پست الکترونیکی: mashinch56@gmail.com

تربیت سیاسی به عنوان یک اقدام فرهنگی - اجتماعی نیازمند زمینه‌ها و شرایط مناسبی است که به افراد و جامعه امکان می‌دهد تا فعالانه در این فرآیند مشارکت جویند و با این وصف، از آثار و نتایج آن متناسب با سطح انتظارات، نیازها و ضرورت‌ها بهره‌گیری کنند (1). این مفهوم از دیرباز مورد توجه نظریه‌پردازان به خصوص نظریه‌پردازان سیاسی بوده است. افلاطون در کتاب جمهوری خود توجه زیادی به آموزش کودکان و نوجوانان می‌کند و معتقد است، باید در سنین اولیه ارزش‌های مطلوب سیاسی و وظایف شهروندی را به آن‌ها تعلیم داد. همچنین روش آموزش پیچیده‌ای را در مورد آموزش طبقات مختلف برای ایفای نقش در دولت-شهر ارائه می‌کند، البته علاوه بر تعلیم و تربیت روحی بر تربیت جسمی نیز توجه زیادی داشته است و معتقد است اگر در جامعه آموزش سیاسی و تعلیم و تربیت روحی محقق نشود، افرادی ظهور خواهند کرد که به جامعه و حکومت لطمه خواهند زد (2). ارسطو نیز اولین متفکری محسوب می‌شود که رابطه بین ساخت‌های مختلف و تشکیلات حکومت‌ها و نظام‌های ارزشی را مطرح کرده است. اگر افزایش نفوذ یک یا چند شهروند با سازمان حکومت و قوانین سازگار نباشد، معمولاً منجر به تشکیل حکومت موناشرسی یا تیرانی می‌شود (3).

در دوره رنسانس با ظهور افرادی همچون ماکیاولی، هدف تربیت در اندیشه‌های سیاسی به قدرت تغییر یافت و با محوری شدن مفهوم قدرت، این ابزار تنها در جهت تحکیم و گسترش قدرت حاکمان مورد استفاده قرار گرفت. به نوعی که تعبیر از تربیت سیاسی به جامعه‌پذیر کردن مردم در جهت پیشینه کردن میزان مشارکت تبدیل شد (4). حال آنکه تربیت سیاسی از دیدگاه اسلام، هم در معنای کلی آن و هم در بعد اجتماعی و سیاسی و در نهایت و بدایت دارای جهت‌گیری مذهبی و الهی باشد و از طرفی آزادانه، آگاهانه و ارادی باشد. چرا که قرآن کریم به صراحت پیروی کورکورانه از مسائل را نفی می‌کند و بر اراده و اختیار انسان نیز تأکید می‌ورزد، پس تمام ابعاد فردی و اجتماعی از اصول و قواعد اسلامی متأثر است و نمی‌تواند خارج از قلمرو آن باشد (3).

درباره تربیت سیاسی تعاریف مختلفی شده است. معمولاً هر تعریف برگرفته از جهان بینی خاصی می‌باشد، بنابراین نمی‌توان تعریف خاصی برای تربیت سیاسی بیان کرد. پس بهتر است که در ابتدا به بررسی خود مفهوم پرداخت. تربیت سیاسی از دو کلمه تربیت و سیاست تشکیل شده است. هنگامی می‌توان از تربیت چیزی سخن گفت که به طبیعت و توانایی‌های درونی آن توجه شود. تربیت از ریشه «ر ب ب» گرفته شده است. بنابراین در امر تربیت باید بر فعالیت‌های آزاد و درونی توجه کرد. هنگامی می‌توان از تربیت انسان سخن گفت که به گوهر انسانی و ارزش‌هایی که او را از سایر حیوانات جدا می‌کند توجه کنیم (5).

واژه سیاست از ریشه ساس - یسوس به معنای حکم راندن بر رعیت، اداره کردن حکومت، حاکم، پرداختن به امور مردم بر طبق مصالح‌شان، نگه داشتن ملک و حراست است (5). سیاست به منزله کوششی برای کسب قدرت، مطالعه دولت، مدیریت و تصمیم‌گیری، رهبری صلح آمیز یا غیرصلح‌آمیز روابط میان افراد، گروه‌ها و احزاب و کارهای حکومتی در داخل یک کشور و روابط میان یک دولت با دولت‌های دیگر در یک عرصه جهانی، مدیریت و توجیه و تنظیم زندگی اجتماعی انسان‌ها در مسیر حیات معقول تعریف شده

است (6). تربیت سیاسی با دخالت نهادهای مختلف امکانپذیر است و هریک با توجه به میزان امکانات و ظرفیت‌های خود باید در امر تربیت تأثیرگذار باشند. مطابق با پژوهش‌های انجام شده در بسیاری از کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه نشان می‌دهد که مسئولان تعلیم و تربیت در این کشورها با عزمی راسخ و با تدوین برنامه‌های آموزشی متنوع، تربیت سیاسی مناسب را در صدر اقدامات و فعالیت‌های خود قرار داده‌اند (7). در کشور ما نیز شناخت زندگی فردی، اجتماعی، فرهنگی، ملی، دینی و مدنی در کشور جزو اولین اصول مهارت‌هایی است که باید آموزش و پرورش و آموزش عالی به دانش‌آموزان و دانشجویان فرا دهد. در این گروه باید آموزش و پرورش مناسبات اجتماعی، همدلی، همدردی، کمک‌رسانی، رشد مهارت‌های زبانی و سایر ارتباطات انسانی را جهت تعامل مؤثر و ثمربخش به صورت برابرگونه بین افراد یک جامعه تقویت و بسط دهد. در این بخش نهاد آموزش و پرورش و آموزش عالی باید شهروندان جامعه را با هویت و شخصیت سیاسی و اجتماعی از همان کودکی نوجوانی و جوانی آشنا کنند، که این مسئله باعث نهادینه‌گردیدن دقت، نظم و مسئله‌پیگیری در افراد شده و منجر به شکل‌گیری هویت سیاسی و اجتماعی افراد می‌شود.

با توجه به آنچه که ذکر شد این پژوهش درصدد ارائه الگوی تربیت سیاسی با توجه به رویکرد اندیشمندان مسلمان و غیرمسلمان است. بر این اساس الگوی حاضر متأثر از دیدگاه و نظریات شهید مطهری و جان دیویی می‌باشد. در مرحله اول دیدگاه‌های شهید مطهری در مورد مبانی تربیت سیاسی بررسی شده است و در مرحله دوم همان مسئله در منابع موجود از دیدگاه جان دیویی واکاوی شده است. بررسی این دیدگاه‌ها در راستای پاسخ به این سوال اساسی است که مبانی فلسفی تربیت سیاسی در اندیشه اندیشمندان مسلمان و غیرمسلمان چیست؟ و الگوی برآمده از درون اندیشه این افراد در مورد تربیت سیاسی چگونه است؟

روش پژوهش

روش تحقیق حاضر؛ کیفی از نوع تحلیل محتوای قیاسی است. در واقع، تحقیق حاضر از نوع تحقیقات کیفی است که با استفاده از رویکرد وصفی تفسیری به تحلیل مبانی فلسفی تربیت سیاسی از دیدگاه اندیشمندان مسلمان و غیرمسلمان می‌پردازد. در پژوهش حاضر پژوهشگر درصدد آن است تا با خوانش دقیق و استفاده از تفاسیر مختلف در مورد اندیشه‌ها و دیدگاه‌های شهید مطهری و جان دیویی، به درک درستی از اندیشه‌های آنان رسیده و دلالت‌های تربیت سیاسی را از آن استخراج کند. بنابراین می‌توان بیان کرد که این تحقیق کیفی بوده و از نظر هدف از نوع تحقیقات بنیادین است. این پژوهش از ابتدای انجام تا اجرا و سرانجام آن مراحل متعددی را طی می‌کند. به همین منظور ابتدا ادبیات و مبانی نظری انجام و برای مرور اجمالی مطالعات مشابه از پیشینه‌های داخلی و خارجی استفاده شده است. در ادامه نیز برای اجرایی‌سازی این پژوهش از روش تحلیل محتوا استفاده شده است. بر این اساس روش اجرای کیفی بر محور فرایند تحلیل محتوای متون به صورت قیاسی می‌باشد. گام‌های تحلیل محتوای کیفی در این پژوهش به این صورت است: ۱- شناسه گذاری باز: شناسه گذاری باز به این معنی است که یادداشت‌ها و سرفصل‌ها در متن هنگام خواندن آن‌ها، نوشته و سپس مطالعه دوباره، عناوین ضروری و حیاتی در حاشیه یادداشت شود تا همه ابعاد محتوا را تشریح کند. ۲- فهرست کردن

شناسه ها: در این گام، عناوین یادداشت شده در حاشیه متون به صفحه جدایی انتقال می‌باید تا پس از آن برای استخراج دسته‌ها روی آن‌ها تحلیل صورت پذیرد. ۳- گروه بندی کردن: پس از مرحله اول و دوم در این مرحله شناسه‌های باز با یکدیگر تحت عناوین کلی تر گروه بندی می‌شود. هدف از مرحله گروه بندی کاهش تعداد شناسه‌ها با ادغام شناسه‌های مشابه در شناسه‌های کلی تر است. ۴- دسته بندی کردن: در این مرحله گروه‌های مشابه با یکدیگر ادغام می‌شود و دسته‌ها به وجود می‌آید. نکته مهم این است که گروه‌های ذیل هر دسته باید به آن تعلق داشته باشد و هدف این مرحله فراهم آوردن ابزار توصیف پدیده برای افزایش فهم و نیز تولید دانش است و ۵- انتزاع: انتزاع به معنای فرموله کردن توصیفی کلی از موضوع تحقیق از طریق تولید دسته‌ها است. زیر دسته‌هایی با رویدادهای مشابه با یکدیگر به منظور تشکیل دسته‌ها و دسته‌ها به منظور تشکیل دسته اصلی ادغام می‌شوند.

جامعه آماری در این پژوهش شامل تحلیل محتوای کلیه کتب و منابع نوشته شده پیرامون مبحث تربیت سیاسی در آثار شهید مطهری و جان دیویی است. همچنین کلیه مقالات و ترجمه‌ها و اسناد منتشر شده از این دو اندیشمند در رابطه با تربیت سیاسی جامعه آماری را تشکیل می‌دهند. روش نمونه گیری نیز به صورت نمونه گیری هدفمند است و کلیه کلمات کلیدی مرتبط با تربیت سیاسی به عنوان نمونه تحقیق در نظر گرفته شده است. برای این منظور مهم ترین آثاری که مورد استفاده قرار گرفته است عبارتند از مجموعه آثار شهید مطهری اعم از: سیری در نهج البلاغه، انسان و ایمان، انسان و سرنوشت، یادداشت‌ها، فطرت، آینده انقلاب اسلامی، بیست گفتار، پانزده گفتار، امدادهای غیبی بشر و تعلیم و تربیت در اسلام و آثار و کتاب‌های جان دیویی اعم از: تجربه و آموزش و پرورش ترجمه میرحسینی و مدرسه و شاگرد ترجمه همدانی و کتاب تعلیم و تربیت از دیدگاه جان دیویی اثر سعید صمدی و کلیه مقالات مرتبط با تربیت سیاسی از نظر شهید مطهری و جان دیویی. در این پژوهش برای جمع آوری اطلاعات از شیوه فیش برداری از کتب و منابع مرتبط استفاده گردیده است (8-19). به عبارتی در این تحقیق، جهت استخراج پاراگراف‌های مرتبط با موضوع پژوهش از منابع، فیش برداری شده است. محقق با مطالعه دقیق متون مورد نظر و به همراه معنا کردن و علامت گذاری آنها، متن کامل یا خلاصه شده یا گزیده مطالب را بر روی فیش یا برگه در محل مخصوص ثبت می‌نماید. با تنظیم این اطلاعات ثبت شده و طبقه بندی آنها و به تناسب موضوعات و مباحث مطرح شده از این اطلاعات استفاده می‌شود. متن مورد استفاده برای ثبت در فیش ممکن است عین مطلب و به صورت نقل مستقیم یا برداشت محقق از مطلب و به صورت نقل و قول غیر مستقیم و یا ترجمه از متن به زبان دیگری باشد. روش گردآوری اطلاعات در این مطالعه روش کتابخانه‌ای بوده، که در تمام تحقیقات علمی مورد استفاده قرار می‌گیرد و در بعضی از آن‌ها موضوع تحقیق از نظر روش، از آغاز تا انتها متکی بر یافته‌های تحقیق کتابخانه‌ای است. جهت جمع آوری اطلاعات از پایگاه‌های اطلاعاتی و موتورهای جستجوگر و نیز وبسایت‌های معتبر و منابع چاپی و دیجیتال کتابخانه‌های دانشگاهی داخل و خارج کشور جهت دریافت آخرین تحقیقات انجام شده مرتبط در دنیا و نیز مبانی تئوریک به روز و منابع قابل استناد استفاده شد. روش تجزیه و تحلیل اطلاعات در این تحقیق، روش تحلیل محتوا با استفاده از نظام مقوله بندی قیاسی است و از واحد تحلیل پاراگراف انجام می‌شود.

در این پژوهش برای بررسی روایی از معیار باورپذیری استفاده شده است. پذیرفتنی بودن برساخته‌های تحقیق برای سازندگان واقعیت را باور پذیری گویند. به عبارتی فلیک معتقد است که مستدل کردن متن با نقل قول‌های قابل قبول معیار باورپذیر کردن است. لذا پژوهشگر برای افزایش باورپذیری از استراتژی‌های زیر استفاده کرده است: ۱- به طور طولانی مدتی، تحقیقات و داده‌های مختلف مرتبط با پژوهش را مورد بررسی قرار داده است. ۲- نشست‌هایی با افرادی که درگیر تحقیق مذکور نبودند، تا بدین وسیله نقاط مبهم مشخص شده و درباره سؤالات و نتایج با آنها بحث شود. در این تحقیق برای پایایی، از معیار اطمینان پذیری استفاده شد. پژوهشگر به منظور کنترل اطمینان پذیری رویه اجرای تحقیق از استراتژی‌های زیر استفاده نموده است: ابتدا منابع مرتبط با موضوع مورد جستجو قرار گرفت و داده‌های خام گردآوری شدند؛ سپس از طریق خلاصه کردن، مفاهیم اولیه از داده‌های خام مرتبط در جداول استخراج گردیدند. بعد از آن، مفاهیم مهم کدبندی شده و در جداول جدید دسته بندی شدند. دسته‌های به دست آمده نام گذاری گردیده و مقوله‌های اصلی حاصل شدند. سپس مقوله‌ها با توجه به سؤالات پژوهش، به تفکیک در جداول مربوطه جایگزین شدند. در هر مرحله اقدامات انجام گرفته مورد ارزیابی اساتید متخصص نیز قرار گرفته است.

یافته‌ها

۱- تحلیل محتوای متون بر اساس سوال اول: تربیت سیاسی بر اساس ساحت اندیشمندان مسلمان از

جمله شهید مطهری چگونه است؟

به منظور پاسخ گویی به سؤال مذکور، از تحلیل محتوا به صورت قیاسی استفاده شده است. بر این اساس گزاره‌های حاصل از تحلیل محتوای متون به شرح جدول (۱) ارائه شده است. نتایج حاصل از کدگذاری آزاد یا اولیه اندیشه‌های تربیت سیاسی فلاسفه مسلمان نشان می‌دهد که ۳۸ مفهوم اولیه با کدگذاری آزاد به دست آمده و استخراج شده است. در کدگذاری اولیه تلاش شد از تکرار کدهای مشابه خودداری شود و کدگذاری تا اشباع نظری ادامه پیدا کرد. در مرحله بعدی با توجه به شباهت‌ها، تفاوت‌ها و کارکرد آنها طبقه بندی شده و در قالب یک مقوله محوری مورد بحث قرار گرفته‌اند. کدگذاری محوری مرحله دوم تجزیه و تحلیل روش تحلیل محتوای قیاسی است. هدف از این مرحله برقراری رابطه بین طبقه‌های تولید شده در مرحله کدگذاری باز است. لذا از کلیه شاخص‌های به دست آمده از مرحله کدگذاری باز، در این مرحله به تعیین مقوله‌ها پرداخته شده است (جدول ۲).

جدول ۱. مقولات حاصل از تحلیل محتوای متون بر اساس اندیشه‌های تربیت سیاسی فلاسفه مسلمان

تحلیل متن	کدگذاری اولیه (باز)
مطهری تربیت سیاسی را در حکمت عملی و تدبیر مدرن قرار داده است و مبانی اندیشه شهید مطهری در مورد تربیت	۱- اختیار
سیاسی شامل نظریه فطرت، کرامت، اختیار و آزادی و اندیشه ورزی انسان است. مهمترین تاکید مطهری بر موضوع فطرت و اختیار انسان است. منظور از فطرت انسانی، یعنی گرایش و معرفتی که خداجوی است و با تربیت، این گرایش و معرفت	۲- اندیشه ورزی ۳- آزادی
خفته بیدار می‌شود.	۴- خداجویی

- مطهری در نظریه فطرت، مسیر انسان را یک مقدار همان فطرت اولیه انسان تعیین میکند و یک مقدار جامعه، البته خود جامعه هم مجبور است از یک نوع فطرتی پیروی کند. در واقع در بحث اجتماعی بودن انسان به حکم فطرت و طبیعت خود، اجتماعی است. یعنی اجتماعی بودن انسان و به صورت جامعه در آمدن او و دارای روح جمعی شدنش از خاصیت ذاتی نوعی او سرچشمه میگیرد و یک خاصیت از خواص فطری نوع انسان است. نوع انسان برای اینکه به کمال لایق خود که استعداد رسیدن به آن را دارد برسد، گرایش اجتماعی دارد و زمینه روح جمعی رافراهم می‌کند، روح جمعی خود به منزله وسیله‌ای است که نوع انسان را به کمال نهایی خود می‌رساند. علی‌هذا این نوعیت انسان است که سیر روح جمعی را تعیین میکند و به عبارت دیگر روح جمعی نیز به نوبه خود در خدمت فطرت انسانی است. پس این گرایش و فطرت خداجوی اگر از طریق تعلیم و تربیت سیاسی بارور شود منشاء تحول خیر و نیکی در جامعه می‌شود.
- به عقیده شهید مطهری، آزادی، اراده و اختیار از جمله مهمترین مسائلی است که در جامعه اسلامی به دلیل رشد سریع تفکر علمی در آن مطرح شده است و ظاهراً در میان بحثهای کلامی جبر و اختیار از همه قدیمی تر است. جبر و اختیار در درجه اول انسانی و در درجه دوم مسئله الهی و طبیعی است. بدین جهت که موضوع بحث آن انسان است، از جمله مسایل انسانی به شمار می‌رود و از جهت دیگر که اراده، مشیت، قضا و قدر الهی یا نظام علت و معلول طبیعت در آن مؤثر است مسئله‌ای الهی و طبیعی است. این بحث بسیار وابسته به مبحث عدل در مفاهیم اسلامی است و رابطه مستقیمی بین اختیار و عدل از یک طرف و جبر و نفي عدل از طرف دیگر است.
- در خصوص هویت جمعی انسان عده‌ای اندیشمندان معتقدند، در طبع اولی انسان گرایش پیوستن به کل وجود دارد و انسان طبیعتاً به صورت جزئی از کل آفریده شده است. عده‌ای دیگر بر این باورند که انسان اجتماعی آفریده نشده است و در طبع اولیه خود تمایل به آزاد بودن و عدم پذیرش قید و بند دارد، ولی با اجبار به زندگی اجتماعی تن داده است و اضطرار عامل وادار کردن انسان به زندگی اجتماعی بوده است. نظریه سوم بیان می‌کند که انسان بر اساس عقل فطری و قدرت حسابگری خود زندگی اجتماعی را برگزیده است و این حالت به صورت انتخابی بوده است. در نتیجه عامل اجتماعی بودن در نظریه اول طبیعت انسان، در نظریه دوم امری بیرونی و خارج از وجود انسان و در نظریه سوم نیروی عقلانی و فکری است.
- مؤلفه‌های تربیت سیاسی که باید از نظر مطهری در برنامه ریزیهای تربیتی نظام اسلامی مورد توجه مریبان قرار گیرد و این عناصر به مواردی گفته میشود که باید برای رسیدن به اهداف ترسیم شده تربیت سیاسی توسط نهادها و عوامل مؤثر در تربیت به متربیان آموزش داده شود. آرمانهای مدنظر هر فرد در عرصه سیاسی، می‌بایست با تکیه بر این موارد پیگیری شود، بدین معنا که همه نظرات، فعالیت‌ها و اهداف، می‌بایست مبتنی بر آنها و با عطف توجه به آنها صورت گیرد. عنصر اول سیاست شریعتمداری است که مطهری در آثار خود، هم درباره رابطه دین و سیاست سخن گفته و هم الگوی حکومتی ارائه داده اند. در اندیشه سیاسی مطهری، دین اسلام یک کل تجزیه ناپذیر است و هر بعدی از ابعاد آن در جای خود مهم است، در نتیجه دین و سیاست وحدت دارند. از آنجا که در کشور ما سیاست با دین یکی است و تجزیه این دو از یکدیگر غیرممکن است، مدل حکومتی که مطهری پیشنهاد میکند، جمهوری اسلامی است. در این حکومت اسلام محتوای حکومت را مشخص میکند. حاکم در این نظام اسلامی شناسی است که اسلام شناسان یا مؤمنان به تدریج و باگذشت زمان، او را به رهبری خود برگزیده اند. این حاکم رهبر جامعه اسلامی است که حکومت قائم به اوست.
- دومین عنصر استقلال است؛ در تربیت سیاسی مد نظر مطهری استقلال طلبی، بارزترین پیوند میان تربیت سیاسی و عمل سیاسی را در سطوح فردی و کلان برقرار می‌کند. تربیت مناسب افراد ملت به گونه‌ای که افراد مطابق با آن مستقل و غیر وابسته بار بیابند، فاصله چندان نا بهبود وضع می‌باید به منزله استقلال کشور و استقلال آن ندارد؛ بنابراین است که میتوان گفت مؤلفه یک اصل، در بینش و عمل افراد، در امور تربیتی، سیاسی و... مدنظر قرار گرفته شود، به طوری که در حوزه ی نظریات و فعالیت‌های سیاسی، نظرها و اعمالی در منافات با این اصل که به استقلال کشور و یا استقلال یابی افراد جامعه ضربه میزند، اعمال نشود. استقلال همانطور که در مورد فرد مطرح میشود اجتماع نیز باید دارای استقلال باشد که در جهان حاضر استقلال جوامع بسیار مورد تهاجم قرار میگیرد. استقلال سیاسی یعنی کشوری از نظر سیاسی خودش برای خودش تصمیم بگیرد.
- عناصر سوم مدنظر وی عدالت است؛ از نظر ایشان عدالت محور زندگی بشریت است و مهمترین هدف برپایی حکومت اسلامی اقامه قسط و عدل شمرده شده است. بسیاری از مکاتب فکری و سیاسی، برقراری عدالت را از جمله اهداف و وظایف خود به شمار آورده اند. مطهری عدالت را دارای تأثیر مستقیمی بر اخلاق مردم میدانند و لذا وجود آن را در مرحله فکر و عقیده، اخلاق فردی و رفتار عمومی ضروری دانسته و در واقع وجود عدالت یا عدم آن در جامعه در ابعاد مختلفی تأثیرگذار است. یکی از این تأثیرات این است که در صورت عدم وجود عدالت در جامعه، مردم به بخت و شانس روی آورده و در واقع اعتقاد به آن ریشه در مطالب و بی‌عدالتی‌های جامعه دارد. هر موقع عدالت اجتماعی متزلزل شده و استحقاق‌ها
- ۵- خواص ذاتی
۶- نیل به کمال
۷- روح جمعی
۸- ارتباط فرد و جامعه
۹- درهم تنیدگی جسم و روح
۱۰- آزادی و اختیار
۱۱- تفکر علمی
۱۲- اراده
۱۳- رشد سریع تفکر
۱۴- هویت جمعی
۱۵- گرایش به پیوستن جمع
۱۶- زندگی اجتماعی بر اساس عقل فطری
۱۷- سرنوشت مشترک جوامع
۱۸- رابطه دین و سیاست
۱۹- برنامه ریزی تربیتی
۲۰- الگوی حکومتی
۲۱- کل تجزیه ناپذیر
۲۲- شریعتمداری
۲۳- جمهوری اسلامی
۲۴- رهبری
۲۵- استقلال
۲۶- استقلال طلبی
۲۷- عدالت
۲۸- عدالت محوری
۲۹- قسط
۳۰- عدل
۳۱- اخلاق
۳۲- رعایت حقوق مردم
۳۳- جلوگیری از رشد فکر بخت و شانس

رعایت نشده، حقوق افراد مراعات نگردد، در تعویض مشاغل، حساب‌های شخصی و پارتی مؤثر می‌باشد، در نتیجه فکر بخت و شانس در جامعه قوت می‌گیرد.

- ۳۴- وحدت چهارمین مولفه تربیت سیاسی از نظر مطهری وحدت است؛ از نظر ایشان وجود وحدت در جامعه حیاتی است و اینکه مردم باید ضمن فهم قوانین و رعایت آن بر اشتراک‌های موجود در جامعه اسلامی یعنی توحید، پایبند باشند. تا زمینه رشد و تربیت در عرصه‌های مختلف به خصوص عرصه ی سیاست نیز برای تمامی افراد جامعه نیز فراهم آید. مطهری در ۳۶- اتحاد بررسی وحدت در اجتماع آورده است: «چون اجتماع و اتحاد مربوط است به جامعه انسانی و جامعه انسانی بالاخره یک جامعه فکری و جامعه ای است که ایده و ایدئولوژی و فکر می‌خواهد، مردم باید از نظر ایمان هم وحدت داشته باشند. تنها اینکه مردم از نظر حقوق و از نظر وظایف و تکالیف وحدتی داشته باشند کافی نیست، یک فکر و یک ایمان هم لازم است که مردم را گرد خود جمع کند، ایمان اسلامی احتیاج است که مردم در حدود ایمان خودشان با یکدیگر اتفاق داشته باشند و مسائلی که میان آنها شکاف می‌اندازد و اختلاف ایجاد می‌کند به وجود نیاید. ایمان ملاک وحدت و اتحاد است، مؤمنان از آن جهت که مؤمنانند نفس واحد هستند، یعنی ملاک وحدت و اتحاد را هم بیان می‌کند».

جدول ۲. مقولات حاصل از کدگذاری محوری بر اساس اندیشه‌های تربیت سیاسی فلاسفه مسلمان

مقولات محوری	ابعاد تربیت سیاسی فلاسفه مسلمان (مقولات فرعی)
عوامل فردی	۱- اختیار ۲- اندیشه ورزی ۳- آزادی ۴- آزادی و اختیار ۵- تفکر علمی ۶- اراده ۷- رشد سریع تفکر ۸- زندگی اجتماعی بر اساس عقل فطری ۹- درهم تنیدگی جسم و روح ۱۰- خداجویی ۱۱- خواص ذاتی ۱۲- نیل به کمال ۱۳- هویت جمعی
عوامل بیرونی	۱۴- گرایش به پیوستن جمع ۱۵- سرنوشت مشترک جوامع ۱۶- روح جمعی ۱۷- ارتباط فرد و جامعه ۱۸- کل تجزیه ناپذیر ۱۹- رابطه دین و سیاست ۲۰- برنامه ریزی تربیتی ۲۱- الگوی حکومتی ۲۲- شریعتمداری ۲۳- جمهوری اسلامی ۲۴- رهبری ۲۵- استقلال ۲۶- استقلال طلبی
سیاست و عدالت	۲۷- عدالت ۲۸- عدالت محوری ۲۹- قسط ۳۰- عدل

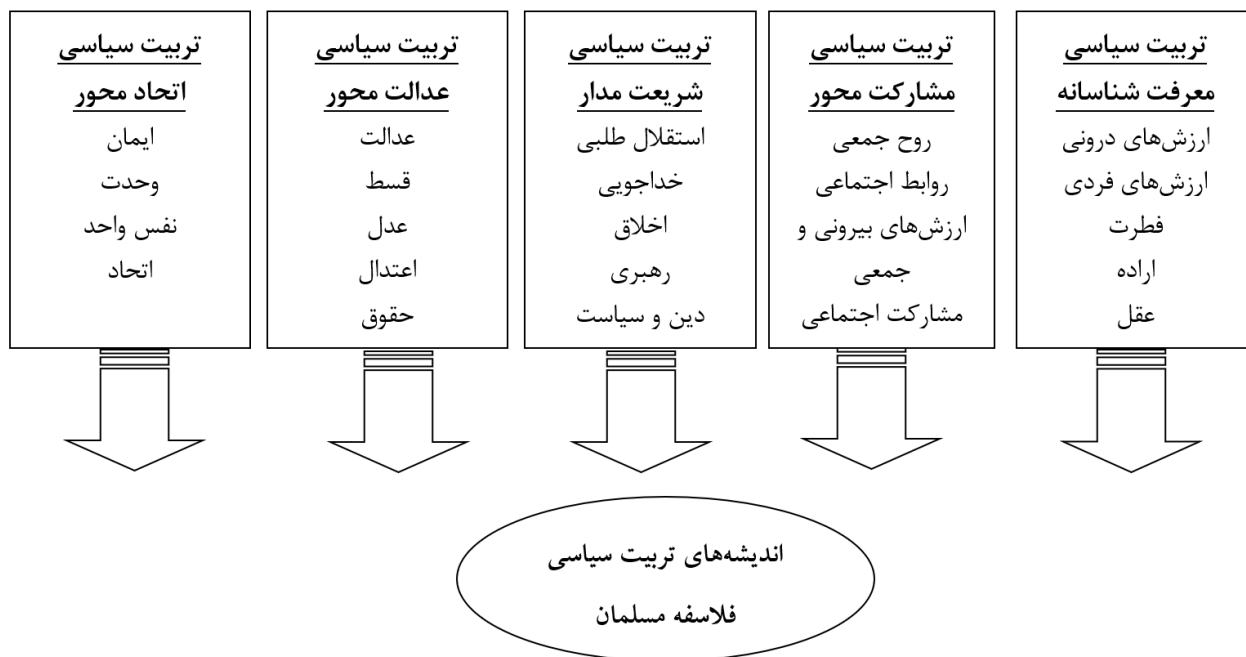
	۳۱-اخلاق
	۳۲-رعایت حقوق مردم
	۳۳-جلوگیری از رشد فکر بخت و شانس
سیاست و اتحاد	۳۴-وحدت
	۳۵-توحید
	۳۶-اتحاد
	۳۷-ایمان
	۳۸-نفس واحد

پس از تعیین کدهای باز و مقولات محوری در ادامه به کدگذاری گزینشی مبادرت شد. حاصل این کدگذاری در جدول (۳) نشان داده شده است. در این مرحله مقوله‌های مشابه و مقارن در زمینه‌های اصلی جای گرفتند و بر اساس اشتراک مفهومی که مقولات با یکدیگر داشته اند، زمینه‌ها به شکل مفاهیم انتزاعی تری استخراج شدند.

جدول ۳. مقولات حاصل از کدگذاری گزینشی بر اندیشه‌های تربیت سیاسی فلاسفه مسلمان

ردیف	مقولات محوری	مقوله کانونی
۱	عوامل فردی	تربیت سیاسی معرفت شناسانه
۲	ارزشهای درونی	
۳	فطرت	
۴	عوامل محیطی	تربیت سیاسی مشارکت محور
۵	عوامل بیرونی	
۶	روح جمعی	
۷	رابطه جامعه و فرد	
۸	استقلال	تربیت سیاسی شریعت مدار
۹	استقلال طلبی	
۱۰	شریعتمداری	
۱۱	سیاست و عدالت	تربیت سیاسی عدالت محور
۱۲	قسط و عدل	
۱۳	سیاست و اتحاد	تربیت سیاسی اتحاد محور
۱۴	ایمان و وحدت	
۱۵	نفس واحد	

با توجه به مطالب مندرج در جداول ارائه شده مشخص گردید که اندیشه تربیت سیاسی فلاسفه اسلامی مبتنی بر تربیت سیاسی معرفت شناسانه، مشارکت محور، شریعت مدار، عدالت محور و اتحاد محور است که در الگوی زیر نشان داده شده است.

شکل ۱. الگوی نظام تربیت سیاسی بر اساس اندیشه‌های فلاسفه مسلمان

۲- تحلیل محتوای متون بر اساس سوال دوم: تربیت سیاسی بر اساس ساحت اندیشمندان غیرمسلمان

از جمله جان دیویی چگونه است؟

گزاره‌های حاصل از تحلیل محتوای متون به شرح جدول (۴) ارائه شده است. نتایج حاصل از کدگذاری آزاد یا اولیه اندیشه‌های تربیت سیاسی فلاسفه غیرمسلمان نشان می‌دهد که ۴۳ مفهوم اولیه با کدگذاری آزاد به دست آمده و استخراج شده است. در مرحله بعدی با توجه به شباهت‌ها، تفاوت‌ها و کارکرد آنها طبقه بندی شده و در قالب یک مقوله محوری مورد بحث قرار گرفته‌اند (جدول ۵).

جدول ۴. مقولات حاصل از تحلیل محتوای متون بر اساس اندیشه‌های تربیت سیاسی فلاسفه غیرمسلمان

تحلیل متن	کدگذاری اولیه (باز)
از آنجا که عمل سیاسی، مانند همه رفتارهای انسان، مشتمل بر تصمیم‌گیری است، باید درباره عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری سیاسی و مشارکت فرد در امر سیاسی مطالعه کرد و از خود پرسید: چگونه برخی از نوجوانان یا جوانان افرادی بی‌توجه به مسائل سیاسی میشوند و برخی دیگر جزو فعالان سیاسی می‌گردند؟ چگونه از طریق خانواده، دوست، محیط مدرسه، آموزگار و روحانی وارد سیاست میشوند و آموزش سیاسی می‌بینند و به صورت انسانی سیاسی درمی‌آیند.	۱-تصمیم‌گیری سیاسی ۲-مشارکت سیاسی ۳-انگیزش سیاسی ۴-پرهیز از رفاه طلبی و مادگرایی افراطی ۵-دانش محدود
دیویی در این زمینه می‌گوید: «هرگاه شخصی میان وجوه پیش روی خویش، تفاوت‌های بارزی احساس نکند و به آنها اهمیت ندهد، بدیهی است کمتر به مسایل سیاست خواهد پرداخت. چنانچه در انتخابات، فقط نمایندگان یک حزب سیاسی و جناح خاصی کاندیدا شده باشند، در این صورت فرد، احساس کارآیی سیاسی نخواهد کرد و گمان نمی‌کند منشأ تأثیر باشد. بنابراین، میزان درگیری او در امور سیاسی کاهش می‌یابد.	
روشن است که این امر، به نخبگان سیاسی مرتبط است و اگر آنان خواهان مشارکت فعال جوانان در امور سیاسی هستند، باید دستکم دو تفکری بودن (پلورالیسم فکری) نظریه‌ها درخصوص اداره جامعه را جا اندازند که دستاورد آن، رقابت سالم سیاسی و مباحثه جویب آنان و در نتیجه، پختگی راه‌حل‌های سیاسی و انگیزش سیاسی مردم شود. دوم آنکه اگر مردم در ارزیابی خود، پاداش و نتیجه درگیریهایی سیاسی را کمتر از دیگر فعالیتها بدانند، حتماً خود را کمتر درگیر امور سیاسی میکنند و نیز چنانچه هزینه سیاسی مشارکت، هزینه بالایی باشد، باز هم درجه مشارکت سیاسی کاهش می‌یابد. پس یکی	

از علل افت و پرهیز از مشارکت سیاسی جوانان، رفا هطلیبی و مادیگرایی افراطی است. بنابراین، تورم و مشکلات اقتصادی، تأثیری معکوس بر میزان کمی رفتار سیاسی مردم خواهد داشت.

عامل دیگر از نظر وی دانش محدود فرد است؛ به این معنا که هرگاه شخصی فکر کند دانش او محدودتر از آن است که بتواند با داخل شدن در سیاست به کارآیی کافی برسد، ترجیح می‌دهد کمتر در آن مشارکت کند. احساس اینکه فرد سیاست را خوب نمی‌فهمد، موجب می‌شود تا حد ممکن خود را از سیاست دور نگه دارد.

بنابراین، نبود بینش سیاسی، ندادن اطلاعات و تحلیل‌های سیاسی و ارائه نشدن روش تحلیل سیاسی، موجب می‌شود جوانان از تشخیص راهکارهای گوناگون سیاسی در جامعه و نیز در سطح منطقه‌ای و نظام بین‌المللی ناتوان باشند. ضمن آنکه این امر او را در کوتاه مدت، به تقلید و پیروی از شخصیتهای مورد احترام در جامعه وامیدارد و در دراز مدت، وی را منزوی می‌کند؛ به ویژه اینکه اگر انتخاب‌های تقلیدی خویش را خطا ببیند. بدین ترتیب، افزایش بینش سیاسی جوان، بر رفتار سیاسی او خواهد افزود. البته این امر نباید به توهم تخصصی نبودن مطلق سیاست بینجامد.

علت دیگری هم که افت مشارکت سیاسی جوانان را به دنبال دارد علم زدایی و مدرک گرایی است. یعنی چنانچه اهتمام اصلی جوانان بر فعالیت‌های درسی متمرکز شود، در این صورت فرصت پرداختن به امور سیاسی را نخواهد یافت. میل به نوگرایی و تحول، دیگر عامل مؤثر بر تربیت سیاسی است. از دیرباز تا به امروز از گرایش انسان به دگرگونی، نوآوری و دوری از یکنواختی، پیوسته در رفتار سیاسی، استفاده‌ها و سوء استفاده‌های فراوان شده است.

دیویی خاستگاه احساسات و افعال تربیتی و زیبایی شناختی را تجربه انسانی تلقی کرده، نه شهود و واقعیت غایی. برخلاف فلاسفه سنتی واقعگرا و ایدئالیست که جهان را ذاتاً شامل سلسله مراتبی از ارزشها می‌یافتند، دیویی با اعتقاد به اینکه ارزشهای تربیتی در نتیجه پاسخ‌هایی بروز میکنند که انسانها به شرایط مختلف محیطی می‌دهند، نسبییت گرایی را در اخلاق پذیرفت. همچنین دیویی از نظریه‌هایی که ارزشها را به صورت رسم و سنت تعیین می‌کنند، نیز رویگردان است. به نظر دیویی در جامعه فناورانه کنونی که تحولات سریع خصیصه آن است، آداب و رسوم برای تعیین معیارهای ارزشی تربیت کفایت نمیکند. در تقابل با نظامهای ارزشی مبتنی بر سلسله مراتب کلی، با رسم و سنت، دیویی استدلال میکند که روش خرد مشترک علمی را باید در خصوص پرسشهای ارزش شناختی در اخلاق و زیبایی‌شناسی اعمال کرد. معیار پیشنهادی دیویی برای ارزش گذاری، بر روابط بین هدفها، ابزارها و غایتها مبتنی است. مبنای ارزش گذاری آزمایش گرایی را ترجیحات، کمبودها، امیال و نیازها تشکیل می‌دهند. ارزشگذاری هنگامی صورت می‌گیرد که بین کمبودها، آمال و پسندهای انسان تعارض رخ دهد.

دیویی بر فعالیت طبیعی و غریزی اعمال بشر اشاره میکند و ذهن و تفکر و آنچه که در پیرامون انسان قرار دارد را در ارتباط با مشکلات و مسائل و در واقع در انطباق با محیط و تسلط بر محیط به کار میگیرد. به عبارت دیگر تفکر، پدیده‌ها و نظریه‌ها به عنوان وسایلی برای توافق و تطابق یک ارگانیسم با محیط خودش می‌باشند. از نظر دیویی اخلاق تنظیم کننده روابط انسانهاست و ارزشهای اخلاقی ارتباطی نزدیک با عمل بر طبق آداب اجتماعی دارند و آنگاه که این آداب ناکارآمدیشان مشخص شد؛ یعنی موقعیتی بغرنج پیش آمد، در پی ارزش سازی جدید برمی آیند.

از نظر دیویی رفتار به عنوان یکی از پارامترهای تربیت اجتماعی، فرایند سازگاری پایان ناپذیر با جامعه است و در تکاپوشناسی گروهی سعی میشود که علل رفتار فرد را در جامعه، بهتر شناخته و لذا برای درک رفتار، تشخیص انواع مختلف نیروهای مؤثر بر فرد، حائز اهمیت می‌باشد.

از دیدگاه دیویی، یکی از اهداف تربیت، ایجاد جامعه دموکراتیک است و فضای جامعه دموکراتیک به گونه‌ای که فرد از یوغ عرف، سنت و تحمیلات خشن اجتماعی رها شده و به طور ارادی با موازین اجتماعی سازگار میشود؛ در جامعه دموکراتیک فرد مجال می‌یابد تا امکانات و استعدادهای خود را محقق سازد، به عبارت دیگر جان دیویی از دموکراسی دفاع میکند چون اساس آن را مبتنی بر ایمان به استعداد، هوش و درایت انسان در کنار تجربه مشترک و همکاری میداند. مسلماً این استعدادها در ابتدا بالقوه میباشند و با بسترسازی در جامعه دموکراتیک امکان بالقوه شدن آنها فراهم میشود. به نظر دیویی اگر فرد به جامعه دموکراتیک وارد شده باشد، تفکر منطقی از طریق به نمایش درآوردن عالیترین شکل وحدت اخلاقی رخ خواهد داد. در جامعه‌ای که این شکل تفکر در بین آحاد آن عادی است یکی از عالی ترین فضیلت‌های تمدن نمود می‌کند.

در جامعه دموکراتیک تلاش میشود تا آنجا که امکان دارد از بروز اختلافات و تبعیضات قومی و نژادی جلوگیری به عمل آید. اقتضای حیات دموکراتیک احترام به علایق اشخاص است و این احترام بیش از آنکه معلول اجبار اجتماعی از طریق قانون باشد ثمره فضای حاکم بر جامعه دموکراتیک و نهادینه شدن این فضیلت در میان افراد است. در قلمرو ملی چنین جامعه‌ای مناسبات و منافع مشترک فراوان میان اعضای جامعه به وجود می‌آورد و در سطح بین‌المللی در جهت برقراری روابط دوستانه با جوامع دیگر گام بر میدارد. از نظر دیویی در جامعه دموکراتیک میان بسط شخصیت و قابلیت اجتماعی تعارض وجود ندارد. به عبارت دیگر در چنین جوامعی شخصیت در راستای مقولات اجتماعی پرورش داده میشود و این

۶- ارتقای بینش سیاسی

۷- علم زندگی

۸- مدرک گرایی

۹- نوگرایی در رفتار سیاسی

۱۰- دوری از یکنواختی

۱۱- تجربه گرایی

۱۲- نسبییت گرایی

۱۳- خرد مشترک

۱۴- رابطه بین اهداف و ابزارها و غایت ها

۱۵- ذهن و تفکر

۱۶- تسلط بر محیط

۱۷- اخلاق

۱۸- ارزشهای اخلاقی

۱۹- آداب اجتماعی

۲۰- رفتار

۲۱- درک رفتار

۲۲- درک نیروهای مؤثر بر فرد

۲۳- دموکراسی

۲۴- مشارکت

۲۵- تجربه مشترک

۲۶- وحدت اخلاقی

۲۷- تفکر منطقی

۲۸- همکاری جمعی

۲۹- احترام به علایق شخصی

۳۰- وحدت قومی

۳۱- وحدت نژادی

۳۲- منافع مشترک

۳۳- روابط دوستانه

۳۴- فرهنگ

۳۵- عدالت اجتماعی	در حالی است که در جوامعی همچون جامعه فئودال چنین رابطه‌ای برقرار نیست. جان دیویی معتقد است که تضاد میان
۳۶- برابری حقوق	بسط شخصیت و قابلیت اجتماعی بیش از همه خود را در جامعه فئودال نشان داده است. تشکیل دو طبقه عوام و خواص
۳۷- عدالت سیاسی	در چنین جامعه‌ای موجب شده است که مردم عادی از مقوله فرهنگ بی نصیب مانده و حیات آنها تنها به جنبه عملی
۳۸- گسترش دامنه تجربه	خلاصه شود. ایمان به دموکراسی آن سوی ایمان به برابری آدمیان است. اما نباید دچار این سوء فهم شد که سخن گفتن از برابری
	آدمیان به معنای یکسان پنداشتن توانایی آدمیان است. بلکه این بدان معناست که انسانها همگی از نظر قانون و سیاست
	برابر هستند. به نظر دیویی نشان اخلاقی بودن جامعه دموکراتیک آن است که چنین جامعه‌ای دامنه تجربه را تا آنجا
	گسترش دهد که جوانان را در حل و فصل عاقلانه مسائل اجتماعی سهیم نماید.
۳۹- مشارکت سیاسی	برداشت جان دیویی از دموکراسی چیزی فراتر و وسیع تر از مفهوم سیاسی آن است. او به دموکراسی به عنوان روش
۴۰- حیات اجتماعی	زندگانی می‌نگرد که از طریق آن افراد با روحیه مشارکت و تجارب مشترک به حیات اجتماعی خود ادامه میدهند. در
۴۱- هم‌نوایی سیاسی	چنین جامعه‌ای سرنوشت فرد با سرنوشت دیگران گره خورده و فرد تلاش می‌کند تا در ساختن ارزشهایی که به زندگی
۴۲- نظم اجتماعی	اجتماعی نظم میدهند نقش مهمی را ایفا کند.
۴۳- اعتماد سیاسی	

جدول ۵. مقولات حاصل از کدگذاری محوری بر اساس اندیشه‌های تربیت سیاسی فلاسفه غیرمسلمان

مقولات محوری	ابعاد تربیت سیاسی فلاسفه غیرمسلمان (مقولات فرعی)
بینش سیاسی	۱- تصمیم گیری سیاسی ۲- مشارکت سیاسی ۳- انگیزش سیاسی ۴- ارتقای بینش سیاسی ۵- نوگرایی در رفتار سیاسی ۶- حیات اجتماعی ۷- هم‌نوایی سیاسی ۸- نظم اجتماعی ۹- اعتماد سیاسی
آموزش و آگاهی سیاسی	۱۰- علم زدگی ۱۱- مدرک گرایی ۱۲- دوری از یکنواختی ۱۳- دانش محدود
هم‌نوایی سیاسی	۱۴- پرهیز از رفاه طلبی و مادیگرایی افراطی ۱۵- تجربه گرایی ۱۶- نسبیت گرایی ۱۷- خرد مشترک
رفتار سیاسی	۱۸- رابطه بین اهداف و ابزارها و غایت ها ۱۹- ذهن و تفکر ۲۰- تسلط بر محیط ۲۱- اخلاق ۲۲- ارزش‌های اخلاقی ۲۳- آداب اجتماعی ۲۴- رفتار ۲۵- درک رفتار ۲۶- درک نیروهای موثر بر فرد ۲۷- مشارکت ۲۸- تجربه مشترک
مشارکت سیاسی	

	۲۹- وحدت اخلاقی
	۳۰- تفکر منطقی
	۳۱- همکاری جمعی
وحدت سیاسی	۳۲- احترام به علایق شخصی
	۳۳- وحدت قومی
	۳۴- وحدت نژادی
	۳۵- منافع مشترک
	۳۶- روابط دوستانه
	۳۷- فرهنگ
سیاست مبتنی بر دموکراسی	۳۸- عدالت اجتماعی
	۳۹- برابری حقوق
	۴۰- عدالت سیاسی
	۴۱- گسترش دامنه تجربه
	۴۲- دموکراسی

پس از تعیین کدهای باز و مقولات محوری در ادامه به کدگذاری گزینشی مبادرت شد. حاصل این کدگذاری در جدول (۶)

نشان داده شده است.

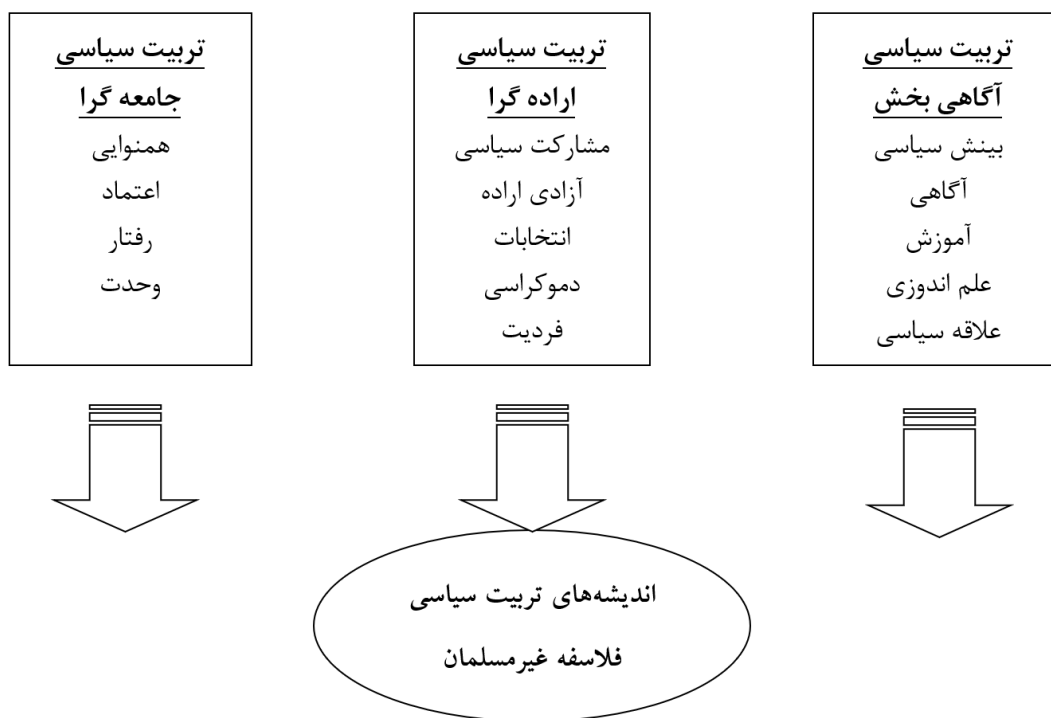
جدول ۶. مقولات حاصل از کدگذاری گزینشی بر اندیشه‌های تربیت سیاسی فلاسفه غیرمسلمان

ردیف	مقولات محوری	مقوله کانونی
۱	بینش سیاسی	تربیت سیاسی آگاهی بخش
۲	آگاهی و آموزش سیاسی	
۳	پرهیز از علم زدایی و مدرک گرایی	
۴	فردیت	تربیت سیاسی اراده گرا
۵	سیاست مبتنی بر دموکراسی	
۶	آزادی اراده	
۷	مشارت سیاسی	
۸	همنوایی سیاسی	تربیت سیاسی جامعه‌گرا
۹	رفتار سیاسی	
۱۰	وحدت سیاسی	

با توجه به مطالب مندرج در جداول ارائه شده مشخص گردید که اندیشه تربیت سیاسی فلاسفه غیرمسلمان مبتنی بر تربیت

سیاسی آگاهی بخش، اراده‌گرا و جامعه‌گرا می‌باشد که در الگوی زیر نشان داده شده است.

شکل ۲. الگوی نظام تربیت سیاسی بر اساس اندیشه‌های فلاسفه غیرمسلمان

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از تدوین این پژوهش ارائه الگوی تربیت سیاسی از دیدگاه اندیشمندان مسلمان و غیر مسلمان است که با تاکید بر دیدگاه فلسفی شهید مطهری و جان دیویی در رابطه با تربیت سیاسی صورت گرفته است. نتایج حاصل از کدگذاری آزاد یا اولیه اندیشه‌های تربیت سیاسی فلاسفه مسلمان نشان می‌دهد که ۳۸ مفهوم اولیه با کدگذاری آزاد به دست آمده و استخراج شده است. پس از تعیین کدهای باز و مقولات محوری در ادامه به کدگذاری گزینشی مبادرت شد. حاصل این کدگذاری نشان داد که اندیشه تربیت سیاسی فلاسفه اسلامی مبتنی بر تربیت سیاسی معرفت شناسانه، مشارکت محور، شریعت مدار، عدالت محور و اتحاد محور می‌باشد. در ادامه، نتایج حاصل از کدگذاری آزاد یا اولیه اندیشه‌های تربیت سیاسی فلاسفه غیرمسلمان نشان می‌دهد که ۴۳ مفهوم اولیه با کدگذاری آزاد به دست آمده است. پس از تعیین کدهای باز و مقولات محوری در ادامه به کدگذاری گزینشی مبادرت شد و مشخص گردید که اندیشه تربیت سیاسی فلاسفه غیرمسلمان مبتنی بر تربیت سیاسی آگاهی بخش، اراده‌گرا و جامعه‌گرا می‌باشد. بر اساس یافته‌های به دست آمده در این پژوهش، تربیت سیاسی اندیشه‌های شهید مطهری و دیویی، بستری مهم و قابل توجه در تربیت دانش آموزان محسوب می‌شود. به اعتقاد شهید مطهری تربیت سیاسی پرورش افرادی است که در جهت پاسداشت ارزش‌های اسلامی و انسانی با جهت گیری الهی و توحیدی در زندگی اجتماعی و سیاسی در فعالیت‌های عمومی جامعه مشارکت نمایند. این در حالی است که دیویی ضمن توجه به دموکراتیک بودن فرد، به وجود و مشارکت فرد در جامعه اجتماعی و سیاسی تأکید کرده است. علت توجه

دیویی به دموکراتیک بودن این است که در جامعه دموکراتیک فرد فرصت تحقق امکانات و استعداد‌های خود را دارد. اگر چه این دو متفکر، به تعلیم و تربیت افراد جهت یادگیری و کسب مهارت‌ها همچون تربیت سیاسی توجه داشته اند و نظام آموزشی را از بنیان اصلی هدایت و تربیت افراد می‌دانستند اما تفاوت‌هایی نیز در نظریات آنان وجود داشته است به طوری که مذهب در اعتقاد شهید مطهری و دموکراتیک و پراگماتیسم در عقاید دیویی به خوبی قابل مشاهده می‌باشد. اما در یک نگاه کلی، توجه به ارزش‌های انسانی، اخلاق مداری، قانون‌گرایی، انسانیت، آداب اجتماعی و از این قبیل موارد را می‌توان در لایه‌های تربیت سیاسی آنان جهت تربیت افراد در نظام آموزش و پرورش مشاهده نمود. همسو با نتیجه این تحقیق می‌توان به یافته‌های شریعتمداری (۱۳۹۸) اشاره کرد که نشان داد شهید مطهری و دیویی به عنوان فلاسفه مشرق و مغرب زمین، بیان‌کننده اندیشه‌های سیاسی و اجتماعی در حوزه تربیت دانش‌آموزان در نظام تعلیم و تربیت می‌باشند و این مهم می‌تواند به عنوان گامی مهم و اثربخش جهت تبیین الگوی تربیت سیاسی در نظام آموزش و پرورش باشد تا دانش‌آموزان با محوریت ارزش‌ها مورد تربیت قرار بگیرند، ارزش‌هایی که در عصر حاضر کم و بیش دچار خلاءهایی شده است و منزلت جامعه و ارزش اجتماعی فرد را تحت تأثیر قرار داده است (20). همچنین پورفرد (۱۳۸۷) به نتیجه‌ای رسید که آن هم همسو با یافته‌های این تحقیق است. در واقع این محقق نیز نشان داد که با استناد به تربیت سیاسی شهید مطهری، مشارکت فرصتی برای تقویت و ایجاد وحدت، اتفاق نظر با یکدیگر، برقراری ارتباط، تقویت توان مشارکت و همگرایی افراد جامعه در امور اجتماعی سیاسی، تعامل مؤثر با افراد و دولت، مشارکت و همگرایی افراد جامعه، مشارکت در فعالیت‌های عمومی جامعه، ایجاد سازی همبستگی سیاسی در جامعه اجتماعی کردن افراد برای نظام‌های سیاسی موجود است (21). این مهم پایبندی به جامعه را در کودک تقویت می‌نماید زیرا کودک مورد پرورش و تربیت سیاسی قرار گرفته است و این آموزه‌ها در ذهن وی جای گرفته است. یافته‌های دیگری (1, 3, 5, 22) نیز نتایج این تحقیق را تأیید می‌نمایند.

در مجموع باید گفت با تمرکز بر یافته‌های به دست آمده طرح‌ها و برنامه‌های آموزشی نظام آموزش و پرورش کشور نتوانسته وضعیت تربیت سیاسی را در عملکرد و تکالیف یادگیری و تحصیلی دانش‌آموزان به صورت قوی نهادینه سازد. بر این اساس، اندیشه‌های دانشمندان تعلیم و تربیت مسلمان و غیرمسلمان همچون دیویی و شهید مطهری فرصتی مناسب در این رهگذار می‌باشد. با توجه به زندگی امروز بشری و گستردگی روز افزون تعاملات بشری در درون و بیرون از مرزهای جغرافیایی، تربیت شهروندی یک اصل جامعه با تمرکز بر گزاره‌های فکری غرب و شرق خواهد بود. بر این اساس نقش تعلیم و تربیت، واکاوی در اندیشه‌های دیویی و شهید مطهری به صورت توأمان است. بر این اساس پیشنهاد می‌شود بر طرح‌ها و کتب درسی دوره‌های آموزشی به منظور درج مهارت‌ها و آموزش‌های تربیت سیاسی بازنگری صورت گیرد. توجه اکید متولیان آموزشی و برنامه ریزان درسی به منظور تدوین طرح‌های آموزشی و درسی در حوزه تربیت سیاسی دانش‌آموزان، توجه به اندیشه‌های دیویی و شهید مطهری به عنوان کارگزاران تعلیم و تربیت سیاسی و اجتماعی در جامعه مدنی و اختصاص واحدهای درسی در زمینه تربیت سیاسی با تأکید بر اندیشه‌های سیاسی و اجتماعی شهید مطهری و جان دیویی نیز پیشنهاد می‌گردد.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

موازین اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازین و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

حامی مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

منابع

1. Bandura A. Self-Efficacy Mechanism in Human Agency. American Psychologist. 2018;37:47-122. doi: 10.1037//0003-066X.37.2.122.
2. Elias JL. Philosophy of Education. Qom: Imam Khomeini Educational and Research Institute; 2016.
3. Eftekhari A, Mahjour H. A Model of Political Education from the Perspective of Martyr Motahari. Scientific Research Quarterly of Islamic Revolution Approaches. 2016;10(36):77-98.
4. Norris P. Theories of Political Activism: New Challenges, New Opportunities. Oxford: Oxford University Press; 2019.
5. Salahshouri A, Yadollahi Far MJ, Khonakdar Tarsi M. Principles and Components of Political Education from Imam Khomeini's Perspective. Scientific-Research Quarterly of Islamic Revolution Studies. 2012;2(5):111-26.
6. Alem A. Foundations of Political Science. Tehran: Ney Publishing; 2015.
7. Bashiriyeh H. Political Sociology. Tehran: Ney Publishing; 2015.
8. Motahari M. Man and Faith. Tehran: Sadra; 2000.
9. Motahari M. Man and Destiny. Tehran: Sadra; 2008.
10. Motahari M. Innate Nature (Fitra). Tehran: Sadra; 2009.
11. Motahari M. The Future of the Islamic Revolution. Tehran: Sadra; 2010.
12. Motahari M. Twenty Discourses. Tehran: Sadra; 2010.
13. Motahari M. Fifteen Discourses. Tehran: Sadra; 2010.
14. Motahari M. Divine Aid to Humanity. Tehran: Sadra; 2011.
15. Motahari M. Notes. Tehran: Sadra; 2011.
16. Motahari M. Education and Training in Islam. Tehran: Sadra; 2013.
17. Motahari M. A Journey through Nahj al-Balagha. Tehran: Sadra Publications; 2018.
18. Dewey J. School and Student. Tehran: Safi Ali Shah Publications; 2011.
19. Dewey J. Experience and Education. Tehran: Ketab Publishing; 2018.
20. Shariatmadari A. Philosophy of Education. Tehran: Amir Kabir Publishing; 2019.
21. Pourfard M. Political Education from the Perspective of Martyrs Motahari and Beheshti. Path of Education. 2008(5):123-54.
22. Samadi S. Education from John Dewey's Perspective: Teachers' Cottage; 2009.